

Apunts sobre la confraria de Sant Elm de Torredembarra. Segle XVIII

Josep Maria Sanet i Jové

LA PIRATERIA EN EL SEGLE XVIII

Viure arran de costa era un perill, però anar embarcat encara ho era més. De les bases algerianes, en especial, sortien els pirates a la recerca, sobretot, de mercaderia humana, que era la font dels seus guanys, sense oblidar els anglesos, francesos, etc. No obstant això, el malson dels habitants del litoral tarragoní eren els barbarescos, que per molts va ser la causa del seu empobriment en caure captius i haver de pagar els elevats rescats.¹

Al set-cents hom pot apreciar una clara diferència entre la primera i la segona meitat del segle, ja que la impunitat amb què actuaren durant el primer mig segle es passà de la dècada dels cinquanta ençà, a una repressió sistemàtica de la pirateria per part dels vaixells de l'armada que comandava el mallorquí Antoni Barceló i Pont de la Terra, el qual, si bé no la va eradicar totalment, almenys va aconseguir fer-la minvar. El tercer setge de Gibraltar, l'11 de juliol del 1779, obligà Barceló

¹ L'any 1765 l'import del rescat del pescador de Tarragona Andreu Malendres fou de 330 duros de plata. SANET I JOVÉ, J. M. (2004). "Pirates, corsaris i captius a la segona meitat del segle XVIII". *Revista TAG* (Tarragona) 35 (setembre 2004), Col·legi d'Arquitectes Tècnics de Tarragona, p. 17.

a acudir a l'ajut del general Martín Álvarez de Sotomayor.² Aleshores la defensa del nostre mar restà en mans de naus corsàries finançades pels habitants dels llocs amb més risc de rebre les escomeses. Els tractats de pau i comerç signats amb els diferents països del Magrib, a partir del 1766, van fer decreïxer els atacs, però no els van extirpar totalment; la prova la tenim quan l'any 1831 l'autoritat de marina de Palamós encara va habilitar una contrasenya a favor d'un llaüt de pesca "para reconocimiento de los Moros", segons es feia constar al comprovant de lliurament i caució d'aquests documents.³ La contrasenya era un justificant indicatiu de la part inferior de la nau, i servia de salconduit en cas de reconeixement per part dels pirates algerians, els quals disposaven de la part superior. S'hi feia constar el nom del patró, així com el tipus de vela que aparellava. Unes eren de vela llatina i altres de vela quadra. Es recomanava, fins i tot, que la portessin els pescadors amb possibilitat de topar-se'ls.⁴

Davant aquest panorama tan aterridor, la societat, en especial pescadors i mariners, van instituir causes pies per a la redempció de captius.

LA GENT DE MAR DE TORREDEMBARRA

Aquest col·lectiu s'aplegava entorn de la confraria i germandat de Sant Elm, que posseïa capella pròpia a l'església parroquial.

Entre les finalitats de la confraria, hi figuraven la de donar ajut econòmic als seus membres que estaven o havien estat esclavitzats a l'Àfrica pels pirates barbarescos i assistència sanitària als malalts.

Els ingressos de tresoreria provenien, bàsicament, de les almoines (bacina de l'església), trasllat de mariners a Barcelona, dels dos diners per cada deu rals de guany del treball i embarcació, el setè de la pesca obtinguda en els dies de festa, dels dos diners per lliura del colorant emprat per a tenyir les xarxes, el lloguer d'una botiga, etcètera.⁵

² ROVIRA I GÓMEZ, S.-J. (2002). "Captius i esclaus al Tarragonès durant l'edat moderna", a: *Història dels altres. Exclusió social i marginació a les comarques tarragonines (segles XIII-XX)*. Tarragona: Guillem Oliver, 2002, p. 94.

³ MMB (Museu Marítim de Barcelona). Centre de documentació marítima. Reg. 2793 i 2833.

⁴ *Ordenanzas de S. M. para el Régimen y Gobierno Militar de las Matriculas de Mar*. Madrid: Imprenta Real, 1802, p. 177-178.

⁵ Les dades següents s'han extret de l'Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona, pertanyents a Torredembarra, caps 24: llibres 118 i 119, i de l'Arxiu Històric de Tarragona, Man. Not. de Torredembarra, Reg. 4407 i 4411. Per ampliar el coneixement sobre la gent de mar de Torredembarra, del segle XVIII, vegeu ROVIRA I GÓMEZ, S.-J. (1992). *La gent de mar de Torredembarra (s. XVIII)*. Tarragona: Publicacions Paratge Tarragoní.

SANT ELM O SANT TELM

La grafia sobre aquest sant, en la documentació investigada del segle XVIII, la trobem unes vegades com a Elm i altres con Telm. Algú pot pensar que tal volta això obeeix que en el llenguatge parlat la terminació de la lletra te de l'adjectiu "sant" amb unió amb el substantiu "Elm", per qüestions de fonètica, s'esdevé homòfona de Telm. Malgrat aquesta possibilitat, la realitat és que hi ha un sant Elm i un sant Telm, els dos associats a la gent de mar. Atenent l'historiador lloretenc Agustí M. Vilà i Galí, sant Elm (gradual transformació del nom Erasme) era un bisbe d'Antioquia de la segona meitat del segle III i sant Telm (Telmo en castellà, era un àlies) no era altre que Pedro González, nascut a la vila de Frómista (Palència). Va prendre l'hàbit de Sant Domènec i es va dedicar a predicar l'Evangelí, envoltat sempre d'una gran pobresa. Va morir a l'abril del 1246. L'autor abans esmentat afegeix que el dominic van estendre la devoció de sant Pedro González, tot arraconant sant Elm.⁶ Aclarit aquest punt, direm que alguns dels amanuenses que van intervenir en el redactat dels textos, que hem estudiat, creiem que sabien ben bé qui era el bisbe i també el frare i que els empraven segons la seva personal preferència.⁷

PERSONES SUBVINGUDES

A continuació donarem una relació de mariners de Torredembarra que van rebre ajut econòmic per a la seva redempció de l'esclavatge que van patir al nord d'Àfrica.

Alomà, Josep. La germandat, el 23 de febrer del 1769, li va consignar 63 lliures.

Guardiola, Francesc. Estava esclavitzat a Alger. A finals de l'any 1740 hom recollí 18 lliures i 8 sous per contribuir a la seva redempció. Desgraciadament, no aconseguí recuperar la llibertat i traspassà a Alger el 1741.

Huguet, Joan. Va signar àpoca de 63 lliures, el 23 de febrer del 1769, per haver estat esclau "en poder de moros".

Ivern i Llorac, Josep. Va rebre un subsidi de 63 lliures el 23 de febrer del 1769.

Lluc, Marià. En nom de la confraria, el sagristà Joan Rabassa i el clavari Magí Mascaró li van retre 63 lliures el 23 de febrer del 1769.

⁶ VILÀ I GALÍ, A. M. (1998). *La confraria de Sant Elm de Lloret*. Lloret de Mar: Confraria de Sant Elm, núm. 4.

⁷ Actualment, a Torredembarra, a l'església del barri marítim, es venera una imatge de sant Telm (sant Pedro González).

Mas i Gas, Sinibald. El seu procurador, Pere Frexes, corder de Torredembarra, en representació seva, va firmar rebut el 12 de març del 1769, conforme li havien entregat 63 lliures en rescabament de l'import del seu alliberament. Sinibald Mas i Gas fou una figura rellevant en el món de la mar. L'any 1769 era el director de l'Escola Nàutica de Barcelona, i l'any 1796 gaudia del títol de tinent de fragata graduat i primer pilot de la Reial Armada. Continuà dirigint l'escola fins que va morir, l'any 1806.⁸

Molas, Josep. Va estar empresonat a Alger i, el 28 de novembre del 1739, li van assignar 14 lliures.⁹

Roig, Joan, dit Magí. El 16 de novembre del 1738 va percebre 14 lliures. Havia estat pres a Alger.¹⁰

Virgili, Manuel. Fou capturat el 7 de setembre del 1765 quan servia a la galiota reial *La Valiente*, i fou esclavitzat a Alger. El mes de març del 1769 el van ajudar amb 63 lliures.

En el llibre de comptes de la confraria, en l'exercici dels anys 1741-1742, hi figura una partida de 37 lliures i 11 sous com a despesa per pagar els funerals de Francesc Casas i Josep Mercader, que moriren a Alger.

Rovira i Gómez ens amplia els òbits dels torrencs esclavitzats també a Alger. Diu que hi van morir: el 3 d'agost del 1733, Jaume Queralt; el 1739, Pere Gatell; el 1744, Carles Ramon i Güell, i el 14 de juny del 1779, Francesc Canyelles i Rabassa, marit de Rosa Pedrol.¹¹

CONFLICTES AMB EL RECTOR DE LA VILA

A la segona meitat del set-cents, les relacions dels matriculats amb el seu rector esdevenen molt tibants. El 20 d'agost del 1770 dos membres de la confraria, el tre-

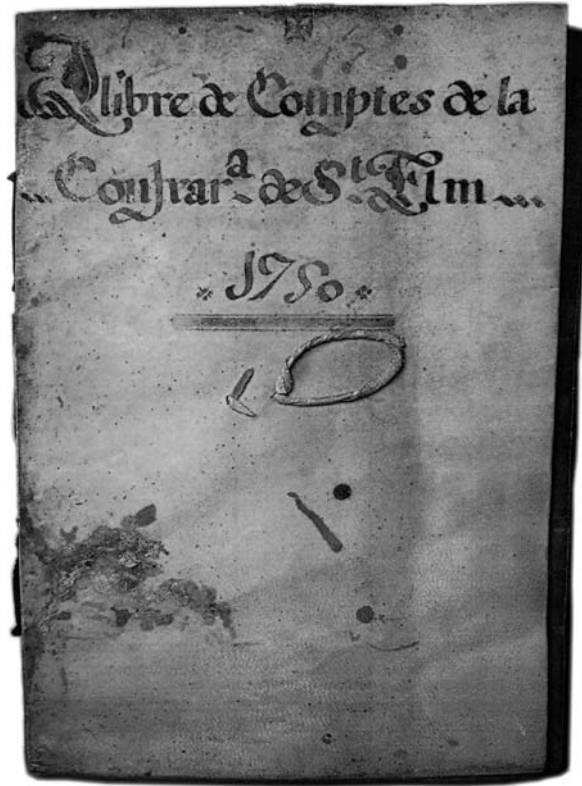
⁸ L'any de la seva mort, el 1806, estava domiciliat al carrer Ample, de Barcelona. *Calendario y Guía de Forasteros en Barcelona, para el año de 1806*, p. 231-232.

⁹ La seva vídua, Francesca, l'any 1750 va rebre, de la causa pia establerta per Cristòfol de Guimerà i Bardaxí, castlà de Tamarit, 5 lliures i 12 sous. Fins aquell moment, aquesta causa pia li havia lliurat un total de 60 rals de vuit. Josep Molas fou alliberat d'Alger per la Redempció de la Mercè de Castella l'any 1739. SANET I JOVÉ, J. M. (2007). "Causes pies tamaritenques fundades per a la redempció de captius. Segles XVII i XVIII", a: *L'home i l'historiador. Miscel·lània en homenatge a Josep M. Recasens i Comes*. Port de Tarragona, p. 222.

¹⁰ La causa pia Cristòfol de Guimerà i Bardaxí també va subvenir en 6 lliures i 8 sous a un tal Joan Roig, de Torredembarra, per sufragar la seva redempció del nord d'Àfrica. Aquesta quantitat comprenia el període des del 17 d'agost del 1738 fins a finals del 1739. SANET I JOVÉ, J. M. "Causes pies," p. 222.

¹¹ ROVIRA I GÓMEZ, S.-J. *La gent de mar*, p. 90.

*Libre de comptes de la confraria
de Sant Elm de Torredembarra
de l'any 1750 (AHAT)*

sorer Magí Mascaró i el prohoms Joan Rabassa, es van dirigir per escrit al comandant de Marina de Tarragona, Antonio Zeldrán, per queixar-se que el capellà de la vila els havia prohibit celebrar la festa del seu sant titular.

L'endemà el comandant demanà al sotsdelegat de Marina de Torredembarra que recavés informació del rector, Blai Montero, sobre el motiu de la negativa de suprimir la festa. La resposta no es va fer esperar i, vint-i-quatre hores després, el mossèn en un comunicat manifesta que: “se halla otro [llibre] en mi poder con el título de libro de cuentas de la cofradía de S. Elmo, en el cual se hallan varios decretos de visita bajo el título de tal cofradía y jamás con el nombre de gremio que ahora se le quiere suponer para evadir el Decreto del Rey, que tan claramente prohíbe todo acto de confraternidad”. Possiblement aquest text està redactat seguint estrictament el compliment de la lletra de la llei, tenint en compte que al segle divuit la paraula “confraria” deixava d'ésser aplicada a les corporacions professionals i fou reservada exclusivament a religioses.

A l'octubre de l'any següent, les desavinences novament surten a la llum pública quan els prohoms i clavari del gremi fan a mans de l'arquebisbe de Tarragona un memorial en què es queixen que el rector, pel sol fet d'haver el rei abolit totes les confraries, no els permet disposar dels diners que tenen dipositats a una arca que es custodïa a l'església parroquial. L'arquebisbe Joan Lario i Lancis, de manera immediata, ordena al rector que permeti als matriculats fer ús dels seus cabals. Cinc mesos després encara no els havia lliurat el diners i el notari de Tarragona, Tomàs Cortadelles, li fa un apercibiment pel compliment del mandat.

Al novembre del 1783, novament entren en conflicte la gent de mar i el rector, Blai Montero. En aquest cas, els patrons de palangres es queixen que els dies de festa no poden assistir a una missa resada a l'ermita de la Verge del Rosari, segons una pràctica immemorial, i després sortien a pescar tal com ho fan els patrons pescadors de Tarragona i d'Altafulla. Mossèn Montero havia ordenant al tercer capellà que no celebrés missa que no fossin les cinc tocadetes tenint en compte l'època de l'any, i, a més, havia dit a l'ermità que no obrís les portes de la capella abans d'aquesta hora. L'horari de la missa que volien els pescadors era un hora i mitja abans que es fes de dia.